

EWA DAWIDEJT-DROBEK
Instytut Śląski w Opolu
ORCID [0000-0001-5494-0741](https://orcid.org/0000-0001-5494-0741)

PODNOSZENIE MIASTA Z RUIN (ZESTAW FOTOGRAFII CENTRUM NYSY Z LAT 40. I 50. XX W.). KRYTYCZNE OPRACOWANIE MATERIAŁU IKONOGRAFICZNEGO. CZĘŚĆ DRUGA (ODBUDOWA, ROZBIÓRKA I NOWA ZABUDOWA)¹

REBUILDING THE TOWN (A COLLECTION OF PHOTOGRAPHS OF THE
CITY CENTER OF NYSA FROM 1940S AND 1950S). A CRITICAL STUDY OF
THE ICONOGRAPHIC MATERIAL. PART II (RECONSTRUCTION,
DEMOLITION AND NEW BUILDINGS)

ABSTRACT: In this study, 47 photographs depicting reconstruction, demolition and new buildings in Nysa in the period from 1945 until the turn of 1950s and 1960s, when a conception of reconstruction of the historical city center in a “modern” way was implemented, are published and critically analyzed. Through an analysis of this documentation and confronting it with other sources, the author managed to establish the location where and date when each photographs was taken. On this basis, she formulates a conclusion that in a landscape mutilated by war, actions both resulting in further destruction as well as aimed at preserving or reconstructing destroyed buildings took place.

KEYWORDS: architecture, city center of Nysa, photography, 1940s and 1950s, reconstruction after World War II, demolition, monuments and vintage buildings, war and postwar damage

Zamysł ukazania w oparciu o możliwie szeroki materiał ikonograficzny zmian, jakie dokonały się w krajobrazie historycznego centrum Nysy od czasu przejścia

¹ Praca powstała w ramach Programu Badawczego Sieci Ziem Zachodnich i Północnych realizowanego przez Ośrodek „Pamięć i Przyszłość” we Wrocławiu.

miasta przez polską administrację państwową w maju 1945 r. do przełomu lat 50. i 60. XX w., zaowocował opracowaniem, którego objętość okazała się zbyt duża do opublikowania w jednym tomie kwartalnika. Potrzeba przeprowadzenia szerokiej kwerendy archiwalnego materiału ikonograficznego i opublikowania jej wyników, jako krytycznego opracowania, podyktowana została tym, że w przestrzeni publicznej (również w obiegu naukowym) nadal funkcjonują na temat wojennych i powojennych zniszczeń oraz odbudowy Nysy przekazy wynikające z przyjętych założeń². Dla celów analitycznych pogrupowałam zgromadzony materiał ikonograficzny w dwa podzbiory, biorąc za podstawę czynnik sprawczy zachodzących zmian. W pierwszej części, pt. *Ocalale wśród ruin i zgliszcz*, zaprezentowałam zdjęcia dokumentujące bezpośrednie i pośrednie skutki działań wojennych, czyli to, co z dawnej zabudowy centrum przetrwało w pejzażu Nysy do końca lat 50. XX w. (34 fotografie).

Natomiast w części II prezentuję 47 zdjęć ukazujących efekty powojennych działań władz lokalnych w zakresie kształtowania przestrzeni centrum miasta. Tę część nazwałam *Odbudowa, rozbiórka i nowa zabudowa*. Używanie słowa odbudowa na określenie sytuacji, gdy burzy się i rozbiera zabytkowe zabezpieczone obiekty, by na ich miejscu postawić nowe domy (bloki mieszkalne), wydaje mi się nadużyciem. A taką „odbudowę nowoczesną” rozpoczęto w Nysie w 1955 r.³ Ważny jest również środkowy człon tytułu. To w wyniku prac rozbiórkowych powstały puste przestrzenie w miejscu niegdyś gęstej zabudowy, co zmieniło krajobraz miasta⁴. Materiał prezentowany poniżej otwiera fotografia obrazująca pierwszy etap odbudowy kościoła św. Jakuba i św. Agnieszki, w latach 40. XX w.⁵. Działania zmierzające do

² Analizę przeprowadziłam w pierwszym module opracowania. Zob. Ewa Dawidejt-Drobek, *Podnoszenie miasta z ruin (zestaw fotografii centrum Nysy z lat 40. i 50. XX w.). Krytyczne opracowanie materiału ikonograficznego. Wprowadzenie i część pierwsza (Ocalale wśród ruin i zgliszcz)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 74 (2019), 3, s. 91–136.

³ Instytut Śląski w Opolu, Zbiory Specjalne Biblioteki (dalej: IŚ ZSB), sygn. A 87, L. Izbiński, Miasta woj. opolskiego w l. 1945–1962, [Opole] 1962, rkps, s. 154 r.

⁴ Nośniki pamięci o mieście, które „było naprawdę potężne”, przywracane są do pejzażu Nysy od 2008 r., kiedy wybudowana została wieża ratuszowa i przystąpiono do rewitalizacji Rynku. Więcej: Ewa Dawidejt-Drobek, Wiesław Drobek, *Nowe dawne obiekty w przestrzeni publicznej miast Śląska Opolskiego w kontekście tożsamości lokalnej i pamięci przeszłości*, „Prace i Studia Geograficzne”, 63 (2018), 4, s. 89–90.

⁵ Zbigniew Zalewski, *Parafia Świętego Jakuba w Nysie w latach 1945–1956*, [w:] Wincenty Urban, Zbigniew Zalewski, *Z dziejów kościoła i parafii Świętego Jakuba w Nysie*, Nysa 1998, s. 66, podaje, że jesienią 1945 r. dach główny pokryto podwójną warstwą desek, w lipcu 1946 r. rozpoczęto pokrywanie dachu papą izolacyjną. Stanisław Kramarczyk, *Nysa – zabezpieczenie zabytków*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 10 (1948), 2, s. 176, pisał, że w 1946 r. pokryto dachem

odbudowy nyskiej fary, określanej wówczas powszechnie jako katedra, władze lokalne (Zarząd Miejski w Nysie i Starostwo Powiatowe w Nysie) podjęły już w lipcu 1945 r., uzyskując wsparcie mieszkańców oraz władz wojewódzkich i centralnych⁶. Zdjęcia z drugiego etapu odbudowy nyskiej fary pokazują, jak wielkie było to przedsięwzięcie, wymagające znacznych ilości materiałów (w tym stali), ciężkiego sprzętu i specjalistycznych ekip⁷. Kilka fotografii dotyczy odbudowy Domu Wagi Miejskiej. Kilkakrotnie pojawiają się fotografie gmachu dawnego Teatru Miejskiego po kolejnych pracach zabezpieczających⁸, a także dawnego kościoła św. Barbary, wokół którego zabudowa przerzedza się, a następnie w ogóle znika. Liczne zdjęcia dokumentują stan po pracach rozbiórkowych. Drugą część zestawu fotografii zamykają zdjęcia ukazujące zabudowę Rynku i okolicznych ulic według stanu z przełomu lat 50. i 60. XX w. Dokumentują one realizację decyzji – mimo sprzeciwu służb konserwatorskich – o odbudowie śródmieścia w sposób „nowoczesny”⁹.

20 kaplic bocznych, w 1947 r. kruchtę, zakrytą oraz dwie kaplice od strony zachodniej. Po wykonaniu tych prac odbyło się 21 IX 1947 r. z udziałem władz centralnych i wojewódzkich uroczyste poświęcenie kościoła przez ks. infułata Bolesława Kominka.

⁶ Alojzy Sitek, *Organizacja i kierunki działalności Kurii Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1956*, Wrocław 1986, s. 160, podaje, że Komitet Odbudowy Kościoła św. Jakuba powstał samorzutnie jesienią 1945 r. W jego skład weszli starosta powiatowy Wincenty Karuga, prezydent miasta Jan Koj oraz wielu mieszkańców miasta. Urządzano zbiórki uliczne, urzędnicy i pracownicy oddawali na odbudowę kościoła część pensji. Zob. Archiwum Państwowe w Opolu (dalej: APO), Starostwo Powiatowe w Nysie, sygn. 305, Sprawy ewidencji i ochrony zabytków – odbudowa kościoła św. Jakuba w Nysie [1945]; APO, Zarząd Miejski w Nysie (dalej: ZM Nysa), sygn. 143, Odbudowa katedry św. Jakuba w Nysie.

⁷ Przeprowadzenie tych prac sfinansowano głównie z subwencji państwowych. Zalewski, *Parafia Świętego Jakuba*, s. 69. Prymas Polski Stefan Wyszyński dziękował władzom rządowym, że znalazły środki „w ubogim skarbie polskim” na odbudowę tej pamiątki narodowej. *Kazanie, jakie wygłosił J. Emin. Ks. kardynał Stefan Wyszyński w Katedrze Nyskiej w dniu jej poświęcenia 15 VIII 1959 r.*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego”, 14 (1959), 9, s. 361.

⁸ Rozpoczęte w 1948 r. prace przzerwano w 1951 r., nie dokończywszy nawet zabezpieczania budynku, kolejną próbę podjęto w 1954 r. APO, Komitet Miejski PZPR w Nysie (dalej: KM PZPR), sygn. 2, Protokół konferencji miejskiej z 4 VII 1954 r. z załącznikami [1954], nlb.

⁹ Sposób odbudowy śródmieścia Nysy był przedmiotem kilkunastu spotkań władz lokalnych, wojewódzkich i centralnych od połowy 1955 do końca 1956 r. Więcej zob. Edward Hałajko, *Zabytkowe śródmieście Nysy. Problematyka zniszczeń i odbudowy*, „Nyskie Szkice Muzealne”, 8 (2015), s. 35–38. Projekty nowych domów nie nawiązywały do zabudowy historycznej. Wprawdzie podkreślano, że z myślą o zachowaniu dawnego „nastroju śródmieścia” elewacje domów „komponowano w nawiązaniu do wąskich, pionowych fasad średniowiecznych” i zastosowano w Rynku ceramiczne dachy, ale też zwracano uwagę, że śródmieście Nysy stało się „polem eksperymentu urbanistycznego”, zamiast rekonstruowania zniszczonej zabudowy historycznej „wprowadzone zostały nowe domy z jasnymi przestronnymi mieszkaniami, pomieszczeniami handlowymi i usługowymi”. Michał Banach, Tadeusz Chruścicki, *Piękno ziemi nyskiej*, [w:] *Ziemia nyska*, Kraków 1965, s. 41.

Proweniencję fotografii oraz zasady opracowania materiału ikonograficznego omówiłam szczegółowo w opublikowanym już module opracowania¹⁰. Przypominam tu jedynie, że podpisy pod fotografiami składają się z dwóch części, o różnej proveniencji. Pierwsza część jest wynikiem analizy treści zdjęcia – nadany przeze mnie numer i tytuł, ustalona data powstania fotografii, opis zawierający bardziej szczegółową identyfikację obiektów, podstawa ustalenia lokalizacji lub daty (jeśli są inne niż w źródle), ewentualnie informacja, w jakiej publikacji można zobaczyć dawny wygląd tego miejsca/obiektu. Druga część podpisu zawiera dane ze źródła – skrót nazwy zasobu, sygnatura, oryginalny opis, informacja o autorze – imię i nazwisko lub skrót b.a., jeśli autora nie podano. W tę drugą część ingeruję wtedy, gdy treść jest zbyt ogólna lub niezgodna z tym, co ustaliłam. Opatruję wówczas znakiem [!] występujące w opisach źródłowych błędy, a znakiem [?] podane tam nieprecyzyjne daty lub lokalizacje, jeśli udało mi się określić je bardziej dokładnie.

II. Odbudowa, rozbiórka i nowa zabudowa

II.1. Pierwszy etap odbudowy kościoła św. Jakuba, 1946 r.

Na pierwszym planie krycie papą tymczasowego (płaskiego) dachu kościoła św. Jakuba. Z lewej w głębi ocalała baszta bramy Wrocławskiej. Między dachem kościoła a basztą zniszczona zabudowa ul. Kupieckiej, ul. Wrocławskiej i Rynku Garncarskiego.

Źródło: Muzeum Powiatowe w Nysie, Archiwum Fotografii (dalej: MPN, AF), sygn. 2051. Nysa, kościół św. Jakuba – pokrywanie dachu papą – widok na północną część Nysy, 1946 r., Stanisław Kramarczyk.

¹⁰ Dawidejt-Dropek, *Podnoszenie miasta z ruin*.

II.2. Odbudowa dachu kościoła św. Barbary, 1947 r. (?)

Datę poprawiam ze względu na widoczny z lewej na pierwszym planie fragment zabudowy.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1327. Kościół św. Barbary, lata 50./60. [!] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.3. Odbudowany kościół św. Barbary i okoliczna zabudowa, przed 1948 r. (?)

Po lewej stronie kościoła ruiny dawnej zabudowy Rynku Garncarskiego. W centrum kościół św. Barbary z już odbudowanymi szczytami. Za nim w głębi zwieńczenie baszty bramy Wrocławskiej i fragment zniszczonej zabudowy przy ul. Wrocławskiej. Z prawej dawna szkoła ewangelicka. Datę poprawiam ze względu na stan zabudowy i dokumenty archiwalne.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1303. Kościół św. Barbary, lata 50./60. [!] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.4. Odbudowany kościół św. Barbary i zubożona okoliczna zabudowa, po 1948 r. (?)

Po lewej stronie kościoła ruiny dawnej zabudowy Rynku Garncarskiego. Za nim w głębi zwieńczenie baszty bramy Wrocławskiej i fragment zniszczonej zabudowy przy ul. Wrocławskiej. Z prawej ślady po zborze ewangelickim, z którego cegła posłużyła do odbudowy sklepienia w prezbiterium kościoła św. Barbary. Datę poprawiam ze względu na stan zabudowy i dokumenty archiwalne.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1302. Kościół św. Barbary, lata 50./60. [!] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.5. Zabudowa przy ul. ks. Kądziołki i ul. Wałowej, lata 40./50. (?) XX w.

Z lewej zabytkowe domy przy ul. ks. Józefa Kądziołki – nr 7 w ruinie (dzisiaj już nieistniejący) i nr 9 (z dwoma szczytami) budynek dawnej kapituły kolegiackiej. Z prawej ul. Wałowa – dawny Teatr Miejski i bliźniacza kamieniczka. W głębi dawne koszary przy ul. Daniela Chodowieckiego, na miejscu których wybudowano później szkołę „tysiąclatkę”.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1714. Teatr, ul. ks. Kądziołki, ul. Wałowa, lata 50. XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.6. Pierwszy etap odbudowy Domu Wagi Miejskiej, 1947 r.

W tle zabudowa Rynku. Precyzując datę ze względu na stan zaawansowania prac.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1071. Nysa. Dom Wagi Miejskiej w czasie odbudowy, 1947–1949 [?], Stanisław Kramarczyk.

II.7. Odbudowa Domu Wagi Miejskiej, 1947–1948 r.

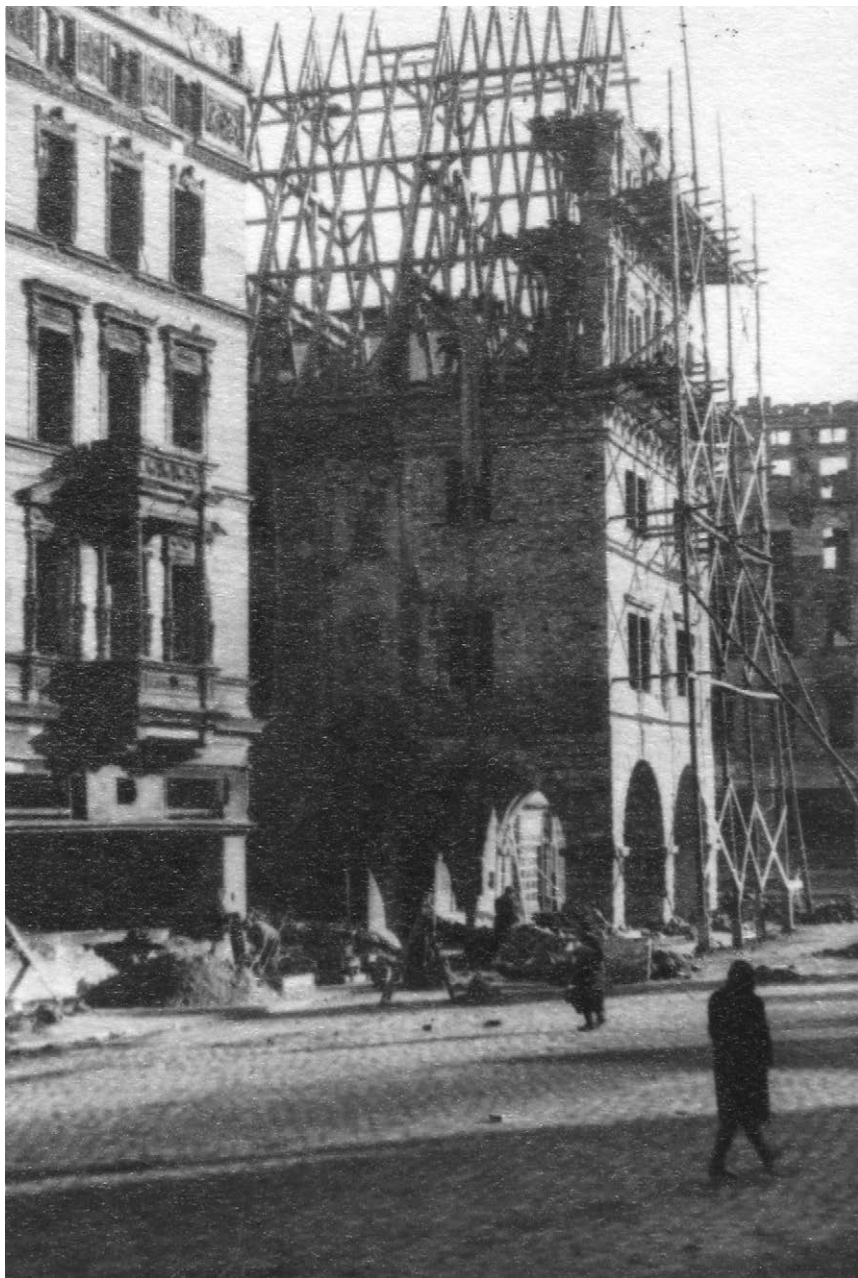
Widok od strony ul. św. Piotra (uszkodzony narożny dom – Rynek 26). W głębi za Domem Wagi Miejskiej kamienice przy ul. Sukienniczej (nieistniejące dzisiaj). Dawny widok: Czesław Thullie, *Zabytki architektoniczne Ziemi Śląskiej na tle rozwoju architektury w Polsce*, Katowice 1965, s. 215.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1054. Nysa, Dom Wagi Miejskiej w czasie odbudowy, ok. 1947–1948 r., Stanisław Kramarczyk.

II.8. Odbudowa Domu Wagi Miejskiej, widok od strony południowej, 1947–1948 r.
Z prawej na pierwszym planie jedna z ocalałych kamieniczek zabudowy
śródrzynekowej. W głębi wypalona kamienica w Rynku.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1055. Nysa, Dom Wagi Miejskiej w czasie odbudowy,
ok. 1947–1948 r., Stanisław Kramarczyk.

II.9. Odbudowa Domu Wagi Miejskiej, widok od strony północnej, 1947–1948 r.

Z lewej ocalała z pożogi wojennej kamienica złotnika Dalischa (już nieistniejąca). Za nią remontowany Dom Wagi Miejskiej (z konstrukcją dachu). W głębi wypalona fasada kamienicy w południowo-wschodniej pierzei Rynku.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1065. Nysa, Dom Wagi Miejskiej w czasie odbudowy, ok. 1947–1948 r., Stanisław Kramarczyk.

II.10. Odbudowany Dom Wagi Miejskiej na tle ruin południowo-wschodniej pierzei Rynku, lata 50. XX w. (przed 1957 r.)

Z lewej zachodnia pierzeja zabudowy śródrzykowej – fragment kamienicy złotnika Dalischa i odbudowany w stanie surowym Dom Wagi Miejskiej. Datę precyzuję ze względu na stan zabudowy (zachowane jeszcze ruiny domów w południowo-wschodniej pierzei Rynku). Dawny widok zob. Zbigniew Zalewski, *Nysa na dawnej pocztówce*, Opole [2003], ryc. 32, stan w czasie radzieckiej komendantury: Franz-Christian Jarczyk, *Neisse. Kleine Stadtgeschichte in Bildern*, Würzburg 1994, s. 103; Krzysztof Pawlik, *Rok 1945 na ziemi nyskiej*, [w:] *Ziemia nyska – wielokulturowa historia regionu*, Opole 2002, s. 64.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1040. Nysa, Dom Wagi Miejskiej. Lata 50. [?] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.11. Odbudowa budynku dawnego gimnazjum realnego, 1949 r.

Z lewej ocalałe obiekty dawnego klasztoru Bożogrobców oraz kościół św. Piotra i Pawła, z prawej odbudowywana szkoła na rogu ul. Bielawskiej i Brackiej. Dawny widok: Franz-Christian Jarczyk, *Neisse um 1900 auf alten Ansichtskarten*, Hildesheim 1986, s. 23.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1396. Fasada zachodnia kościoła św. Piotra i Pawła, 1949 r., b.a.

II.12. Odbudowany Dom Wagi Miejskiej i częściowo już rozebrana kamienica złotnika Dalischa, lata 50. XX w.

Zachodnia pierzeja zabudowy śródrynkowej z odbudowanym w latach 1947–1948 Domem Wagi Miejskiej, za nią częściowo już rozebrana kamienica złotnika Dalischa (por. I.1.). W głębi dom w północnej pierzei Rynku. Dawny widok: *Wypisy do dziejów ziemi nyskiej*, red. Stanisław Gruszecki, Opole 1980, s. 103; Zalewski, *Nysa na dawnej pocztówce*, ryc. 33; Marek Sikorski, *Nysa. W kręgu zabytków i historii*, Krapkowice 2010, s. 10; Mariusz Krawczyk, *Syntetyczne omówienie wyników badań archeologicznych przeprowadzonych w latach 2015–2017 na terenie zachodniej części bloku śródrynkowego w Nysie*, „Nyskie Szkice Muzealne”, 11 (2018), ryc. 3.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1677/1. Nysa, Rynek – Dom Wagi po odbudowie, domy nr 59 i 15–16, lata 50. XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.13. Odbudowa domu nr 26 w południowo-zachodniej pierzei Ryнку, początek lat 50. (?) XX w.

Z lewej: odbudowywana kamienica na rogu Ryнку (nr 26) i ul. św. Piotra. Po prawej: uszkodzone domy nr 27–29 w Ryнку (dzisiaj już nie istniejące).

Źródło: MPN, AF, sygn. 1743. Rynek dom nr 26 w czasie odbudowy, zabudowa dawna domy nr 27–29, lata 50. XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.14. Odbudowane w Ryнку obiekty – Dom Wagi Miejskiej i dom nr 26, początek lat 50. (?) XX w.

Na pierwszym planie z prawej odbudowana kamienica na rogu ul. św. Piotra i Ryнку nr 26 (z figurą św. Piotra we wnętrzu). Na drugim planie od lewej: fragment nieistniejącej współcześnie okazałej kamienicy złotnika Dalischa oraz odbudowany w stanie surowym w latach 1947–1948 Dom Wagi Miejskiej. Datę precyzuję ze względu na widoczną w głębi zabudowę ul. Sukienniczej. Dawny widok: Thullie, *Zabytki architektoniczne*, s. 215.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1742/1. Nysa. Dom Wagi po odbudowie w stanie surowym, fragment ul. św. Piotra i bloku śródrynkowego, lata 50. [?] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.15. Odbudowa bliźniaczej kamieniczki przy ul. Wałowej, ok. 1949 r. (?)

Za remontowaną kamieniczką (z założoną konstrukcją dachową) budynek dawnego Teatru Miejskiego (jeszcze ze szczytem). Datę precyzuję ze względu na stan obiektów.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1680/1. Nysa, ul. Wałowa, domy nr 1/3, teatr, po 1945 r. [?], Stanisław Kramarczyk.

II.16. Odbudowana bliźniacza kamieniczka przy ul. Wałowej i budynek dawnego Teatru Miejskiego, 1958 r.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1726. Domy 3–5 Wałowa, teatr, 1958 r., Stanisław Kramarczyk.

II.17. Odbudowany dawny kościół św. Barbary po rozebraniu okolicznej zabudowy, druga połowa lat 50. (?) XX w.

Na drugim planie wieża bramy Wrocławskiej. W głębi wypalone mury dawnej kliniki przy ul. Parkowej (?). Datę ustalam na podstawie kontekstu architektonicznego (brak już zabudowy obok kościoła i wokół wieży bramy Wrocławskiej).

Źródło: Parafia Świętego Jakuba w Nysie (dalej: PŚJ). Kościół św. Barbary z wieżą Wrocławską, b.a.

II.18. Budynek dawnego Teatru Miejskiego w trakcie odbudowy, 1958 r. (?)

Na pierwszym planie dachówki ułożone obok ruiny kamienicy przy ul. Wałowej lub ul. Biskupa Jarosława. W głębi koszary przy ul. Daniela Chodowieckiego, na miejscu których wybudowano później szkołę „tysiąclatkę”.

Źródło: PŚJ. Gmach dawnego teatru, b.a.

II.19. Odbudowa i postępująca destrukcja zabudowy ul. Biskupa Jarosława, ok. 1949–1950 r. (?)

W głębi pałac biskupi po pracach zabezpieczających. Lokalizację i datę ustalam ze względu na kontekst architektoniczny. Dawny widok zabudowy ulicy: Sikorski, *Nysa*, s. 14.

Źródło: PŚJ, bez opisu, b.a.

II.20. Pałac biskupi po pracach zabezpieczających, lata 50. (?) XX w.

Główna fasada pałacu biskupiego w Nysie (skrzydło zachodnie, z 1729 r., przy ul. Biskupa Jarosława) po pracach zabezpieczających.

Źródło: MPN, AF, sygn. 475. Nysa. Pałac biskupi po zabezpieczeniu, po 1945 r. (?), b.a.

II.21. Prace rozbiórkowe w śródmieściu, 1953–1956 r.
 Podstawą datowania jest widoczny na zdjęciu samochód ciężarowy Stalinogrodzkiego Przedsiębiorstwa Transportowego Budownictwa Przemysłowego.
Źródło: PŚJ. Ruiny, lata 50. [?] XX w., b.a.

II.22. Ulica Tkacka po pracach rozbiórkowych, lata 50./60. XX w.
 Z lewej mur z bramą na dziedziniec dawnego Seminarium św. Anny. Dzisiaj w miejscu kamienic stoją bloki mieszkalne.
Źródło: MPN, AF, sygn. 1724. Ul. Tkacka, lata 50./60., Stanisław Kramarczyk.

II.23. Renowacja kamieniczek przy ul. Brackiej, lata 50./60. XX w.

Z lewej zachowany dom na rogu ul. Celnej i Brackiej. Na wprost kamieniczki przy ul. Brackiej (przed nimi fontanna Trytona) oraz odbudowany narożny dom ul. Brackiej i Rynku. Z prawej pusty plac po rozebraniu jednej strony ul. Celnej.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1746. Ul. Bracka, ul. Celna, lata 50./60. XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.24. Widok z ul. Brackiej na Rynek i kościół św. Jakuba, lata 40./50. XX w.

Z lewej: ul. Bracka (wejście do kościoła św. Piotra i Pawła oraz odbudowane kamieniczki), dalej (na placu) fontanna Trytona. W głębi po lewej zabudowa śródrzynekowa, z prawej domy południowo-wschodniej pierzei Rynku od zbiegu z ul. Celną. Na ostatnim planie gotycka dzwonnica i fasada kościoła św. Jakuba. Dawny widok: *Neisse. Das Schlesische Rom im Wandel der Jahrhunderte*, Bearb. Werner Bein, Vera Schmilewski, Ulrich Schmilewski, Würzburg 1988, s. 67; Zalewski, *Nysa na dawnej poczcie*, ryc. 27.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1150. Fontanna Trytona, kościół św. Jakuba i św. Agnieszki, Rynek, ul. Bracka i Celna, lata 40./50. XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.25. Rynek po pracach rozbiórkowych – widok na gotycką dzwonicę i kościół św. Jakuba, przed marcem 1957 r.

Z lewej południowa pierzeja zabudowy śródrynkowej. Datę poprawiam ze względu na stan zabudowy (rozebrano już południowo-wschodnią pierzeję Rynku, a kościół jeszcze bez spadzistego dachu). Dawny widok zob. Zalewski, *Nysa na dawnej pocztówce*, ryc. 26; *Nysa jakiej nie znamy. 50 lat w obiektywie Józefa Drzazgi*, wyd. 3, Nysa 2007, s. 16.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1432. Dzwonnicza przy kościele św. Jakuba, kościół św. Jakuba i św. Agnieszki, Rynek, lata 50./60. [!] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.26. Śródmieście po pracach rozbiórkowych, przed marcem 1957 r.

Widok na nawę południową kościoła św. Jakuba i gotycką dzwonicę. Datę poprawiam ze względu na kontekst architektoniczny (brak już południowo-wschodniej pierzei Rynku, kościół jeszcze bez spadzistego dachu). Ta fotografia funkcjonowała przez kilka dekad jako symbol zniszczeń, jakich Nysa doznała jakoby w 1945 r.

Źródło: *Opolskie*, red. Zdzisław Jaeschke, Katowice 1970, il. 107. Śródmieście Nysy w roku 1945 [!], Adam Śmietański.

II.27. Śródmieście Nysy po odbudowie i pracach rozbiórkowych, widok od ul. Tkackiej, druga połowa lat 50. XX w.

Na pierwszym planie gruz z rozebranych kamienic pierzei południowo-wschodniej Rynku. W głębi od lewej bryła i dwie wieże kościoła św. Piotra i Pawła, wieża dawnego klasztoru Bożogrobców, odbudowane kamienice przy ul. Brackiej, odbudowane kamienice i ruiny domów w południowo-zachodniej części Rynku. Z prawej zabudowa śródrzynekowa – widoczny spadzisty dach odbudowanego Domu Wagi Miejskiej. Datę precyzują ze względu na stan zabudowy, w kwietniu 1955 r. stało w Rynku jeszcze 30 domów: *Dokument Stanisława Kramarczyka dotyczący zniszczeń w śródmieściu Nysy (1955)*, ze zbiorów Muzeum Powiatowego w Nysie, „Nyskie Szkice Muzealne”, 9 (2016), s. 194.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1749/2. Nysa, Śródmieście po pracach rozbiórkowych, widok z ul. Tkackiej. Po 1945 r. [?], Stanisław Kramarczyk.

II.28. Śródmieście po rozebraniu południowo-wschodniej pierzei Rynku, widok w stronę ul. Wrocławskiej, lata 50. XX w. (przed marcem 1957 r.)

Na pierwszym planie w centrum resztki wieży ratuszowej i ruina żelbetowej konstrukcji dawnego domu towarowego Carla Bergmanna. W głębi od lewej zabudowa śródrzynekowa z odbudowanym Domem Wagi Miejskiej (widoczny spadzisty dach). Z prawej kościół św. Jakuba i gotycka dzwonnica. Datę koryguję ze względu na stan zabudowy (kościół św. Jakuba jeszcze przed drugim etapem odbudowy).

Źródło: MPN, AF, sygn. 1819. Rynek przed odbudową, po 1945 r. [?], Józef Drzazga.

II.29. Widok z wieży kościoła św. Jakuba na śródmieście Nysy, druga połowa lat 50. XX w.

Na pierwszym planie z lewej resztki gruzu po rozebraniu południowo-wschodniej pierzei Rynku, po prawej fundamenty dawnej Sali Miejskiej (Stadthalle), zbudowanej w 1922 r. na miejscu Ratusza, i ruiny wieży ratuszowej (dawny widok: *Miasto Marii Merkert. Nysa wczoraj i dziś*, red. Agnieszka Groń, Nysa 2007, s. 69), za nimi ocalałe kamieniczki zabudowy śródrynkowej i odbudowany Dom Wagi Miejskiej. Na kolejnym planie od lewej pusty plac po rozebraniu jednej strony ul. Celnej, a z drugiej strony tej ulicy cztery domy, w tym dwa (w środku) odrestaurowane w stanie surowym w 1954 r., po prawej kamienice w południowo-zachodniej pierzei Rynku – odbudowane i w trakcie odbudowy. W głębi (przy ul. Brackiej) odbudowany gmach dawnego gimnazjum realnego, ocalały kościół śś. Piotra i Pawła oraz dawny klasztor Bożogrobców. Datę precyzuję na podstawie kontekstu architektonicznego i źródeł: *Dokument Stanisława Kramarczyka*; Edward Pochroń, Jerzy W. Brzoza, *Gęsi nie uratują „Śląskiego Rzymu”*, „Odra” [Opole], 1 (1957), 2/3, s. 16–17.

Źródło: PŚJ. Centrum Nysy, lata 50. [?] XX w., b.a.

II.30. Śródmieście Nysy po odbudowie i pracach rozbiórkowych, widok w kierunku baszty bramy Ziębickiej, druga połowa lat 50. XX w.

Na pierwszym planie zarośnięty plac po rozebraniu południowo-wschodniej pierzei Rynku i zabudowy przy ul. Bolesława Krzywoustego (widoczna z lewej strony w głębi cała baszta bramy Ziębickiej). W centrum od lewej: odbudowany Dom Wagi Miejskiej z przyległymi kamieniczkami, ruiny wieży ratuszowej, żelbetowa konstrukcja dawnego domu towarowego Carla Bergmanna. Datę precyzuję ze względu na stan zabudowy. Dawny widok: Krawczyk, *Syntetyczne omówienie*, ryc. 4.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1458. Nysa, widok na zniszczone śródmieście z Domem Wagi i wieżą ratusza, lata 50. [?] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.31. Rynek Solny, lata 50. (?) XX w.

Z lewej mury wypalonego dawnego Seminarium św. Anny, za nimi kamienica (z zachowanym szczytem, bez dachu) przy ul. Grodzkiej. Z prawej ocalały kościół pojezuicki Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny. Poprawiam datę, ponieważ gmach dawnego Seminarium nie ma jeszcze zabezpieczonych otworów okiennych i dachu, a więc zdjęcie prezentuje stan wcześniejszy niż fot. II.32.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1355. Kościół Wniebowzięcia NMP, Rynek Solny, Seminarium św. Anny, lata 50./60. XX w., b.a.

II.32. Seminarium św. Anny (Rynek Solny) po zabezpieczeniu konserwatorskim, lata 50. XX w.

Z lewej fragment bryły kościoła pojezuickiego Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, z prawej gmach dawnego Seminarium św. Anny. W głębi elewacja ocalałego Domu Macierzystego Zgromadzenia Sióstr Świętej Elżbiety przy ul. Kramarskiej.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1723. Rynek Solny, Seminarium św. Anny, lata 50. XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.33. Ulica Grodzka po odbudowie, lata 50./60. XX w.

Od lewej odbudowane kamienice, w głębi pałac biskupi po pracach zabezpieczających. Odbudowana kamienica na rogu ul. Grodzkiej i Biskupa Jarosława została później rozebrana i postawiono tam blok mieszkalny.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1475. Kamienice przy ul. Grodzkiej, pałac biskupi ul. Grodzka, lata 50./60. XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.34. Budowa bloku mieszkalnego przy ul. Celnej, 1956–1957 r.

W tle dwie wieże kościoła św. Piotra i Pawła, wieża dawnego klasztoru Bożogrobców. Precyzuję datę na podstawie stanu zabudowy i reportażu E. Pochronia z 1957 r. (jest tam fot. J. W. Brzozy z prawie ukończonej budowy tego i sąsiedniego bloku przy ul. Celnej).

Źródło: MPN, AF, sygn. 1741. Ulica Celna, lata 50. [?] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.35. Budowa bloku mieszkalnego przy ul. Celnej 10, 1956–1957 r.

Z lewej budowany blok mieszkalny. Z prawej na tym samym planie ocalały budynek przy ul. Celnej. W głębi odbudowany gmach dawnego gimnazjum realnego przy ul. Brackiej/Bielawskiej. Precyzuję datę na podstawie stanu zabudowy i reportażu E. Pochronia z 1957 r. (jest tam fot. J. W. Brzozy z prawie ukończonej budowy tego i sąsiedniego bloku przy ul. Celnej).

Źródło: MPN, AF, sygn. 1745. Celna, odbudowa domu nr 10, lata 50./60. [?] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.36. Drugi etap odbudowy kościoła św. Jakuba, widok od strony Rynku, 1956 r.
Widok na fasadę główną i nawę południową kościoła. Datę precyzuję ze względu na stan prac (nie ma jeszcze konstrukcji stalowej na dachu).

Źródło: MPN, AF, sygn. 1184. Odbudowa kościoła św. Jakuba i św. Agnieszki, lata 50. [?] XX w., Stanisław Kramarczyk.

II.37. Montaż stalowej konstrukcji dachu kościoła św. Jakuba, 1957 r.

Pracownicy poznańskiego „Mostostalu” montujący stalowe więzary dachu kościoła. Datę precyzuję ze względu na stan prac, zob. Gerard Sznura, *Katedra św. Jakuba w Nysie wraca do życia*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego”, 14 (1959), 4.

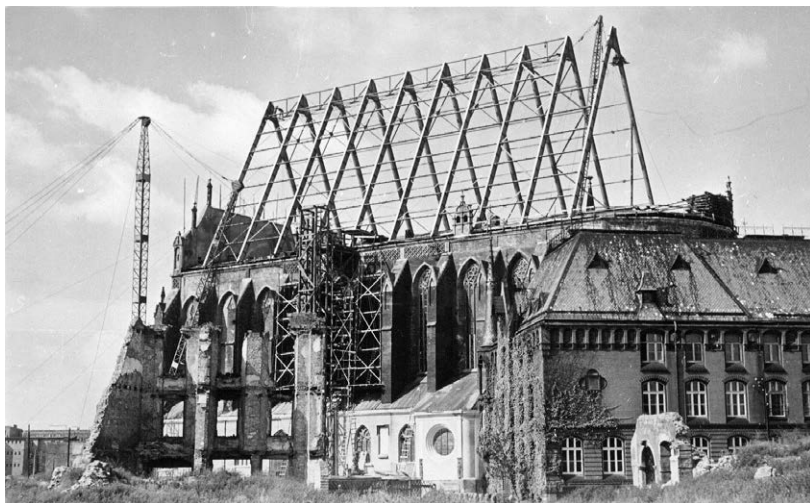
Źródło: MPN, AF, sygn. 1798,3. Dach, kościół św. Jakuba i św. Agnieszki, lata 50. (?) XX w., Józef Drzazga.

II.38. Drugi etap odbudowy kościoła św. Jakuba, widok od strony Rynku, 1957/58 r.

Na pierwszym planie z prawej ruiny żelbetowego domu towarowego Carla Bergmanna. W centrum od lewej: gotycka dzwonnica i kościół św. Jakuba. W głębi z prawej neogotycki budynek dawnego konwiktów dla chłopców. Datę ustaliam na podstawie stanu prac (zob. Sznura, *Katedra św. Jakuba*).

Źródło: PŚJ. Odbudowa katedry, b.a.

II.39. Drugi etap odbudowy kościoła św. Jakuba, widok z kierunku południowo-wschodniego, 1957/58 r.

Na pierwszym planie z prawej neogotycki budynek dawnego konwiktów dla chłopów. W centrum kościół św. Jakuba w trakcie drugiego etapu odbudowy (część przypór jest jeszcze uszkodzona, na dachu zamontowano stalową konstrukcję). Datę ustalą na podstawie stanu prac (zob. Sznura, *Katedra św. Jakuba*).

Źródło: PŚJ. Odbudowa katedry, b.a.

II.40. Drugi etap odbudowy kościoła św. Jakuba, widok od ul. Tkackiej, 1957/58 r.

Na pierwszym planie z prawej domy przy ul. Tkackiej. Za nimi kościół św. Jakuba (z zamontowaną stalową konstrukcją dachu) i gotycka dzwonnica. Datę ustalą na podstawie stanu prac (zob. Sznura, *Katedra św. Jakuba*).

Źródło: PŚJ. Odbudowa katedry, b.a.

II.41. Rekonstrukcja dachu kościoła św. Jakuba w Nysie, lata 1956–1958

Czarno-biała widokówka prezentująca etapy rekonstrukcji dachu kościoła. Na widokówce użyto słowa katedra, tak bowiem przez kilka powojennych dekad nazywano w Nysie ten kościół.

Źródło: PŚJ, widokówka Rekonstrukcja dachu katedry św. Jakuba w Nysie 1956–1958.

II.42. Zachowane i odbudowane (środkowe) domy przy ul. Celnej, odbudowane kamieniczki przy ul. Brackiej i w Rynku, 1958 r.

Na pierwszym planie wykopaliska archeologiczne po rozebraniu zabudowy jednej strony ul. Celnej. Na wprost ul. Bracka, za nią (w bok) odbudowane kamienice nr 22–26 w południowo-zachodniej pierzei Rynku.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1675/6. Nysa, badania archeologiczne w rejonie ul. Celnej, Kramarskiej i Rynku, 1958 r., Stanisław Kramarczyk.

II.43. Budynek dawnego Teatru Miejskiego w trakcie kolejnej próby odbudowy, 1960 r.

Z lewej fragment wyremontowanej bliźniaczej kamieniczki przy ul. Wałowej. W centrum nakryty dachem budynek dawnego teatru.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1802. Teatr w odbudowie, ul. Wałowa, 1960 r., Józef Drzazga.

II.44. Budowa nowych domów w pierzei południowo-wschodniej Rynku, po 1958 r. Z prawej na pierwszym planie domy przy ul. Tkackiej, w głębi kościół św. Jakuba (już nakryty spadzistym dachem), gotycka dzwonnica (z wieżyczką na dachu). W tle z lewej strony górne kondygnacje baszty bramy Ziębickiej. Datę ustalam na podstawie kontekstu architektonicznego.

Źródło: PŚJ. Odbudowa śródmieścia Nysy, b.a.

II.45. Rynek po zabudowaniu pierzei południowo-wschodniej, 1963 r.

Po lewej stronie nowa zabudowa Rynku. Na pierwszym planie w centrum ruiny wieży ratuszowej (za nimi resztki zabudowy śródrynkowej z odbudowanym Domem Wagi Miejskiej), z prawej ruiny dawnego żelbetowego domu towarowego Carla Bergmanna (dawny widok: Krawczyk, *Syntetyczne omówienie*, ryc. 4). Na kolejnym planie odbudowane kamienice w południowo-zachodniej pierzei Rynku – od ul. Brackiej do ul. św. Piotra. W głębi od lewej odbudowany budynek dawnego gimnazjum realnego, kościół św. Piotra i Pawła, dawny klasztor Bożogrobców.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1813/4. Kościół św. Piotra i Pawła; południowa i wschodnia pierzeja Rynku, 1963 r., Józef Drzazga.

II.46. Nowa zabudowa w śródmieściu, przełom lat 50. i 60. XX w.

Na pierwszym planie fundamenty pod zabudowę i domy wznoszone w północnej części Rynku. Z prawej (od Rynku w kierunku baszty bramy Ziębickiej) bloki mieszkalne budowane przy ul. Bolesława Krzywoustego i Królowej Jadwigi. Od tejże baszty w lewo – nowe domy przy ul. Fryderyka Szopena. W głębi zachowane budynki przy ul. Bohaterów Warszawy i Norwida.

Źródło: MPN, AF, sygn. 516. Nysa w trakcie odbudowy, widok na Rynek, po 1945 r. (1950–1960), b.a.

II.47. Rynek po zabudowaniu zachodniej i północnej pierzei, ok. 1963 r.

Z lewej na pierwszym planie ruiny żelbetowego dawnego domu handlowego Carla Bergmanna (dawny widok: Sikorski, *Nysa*, s. 102). Za placem odbudowane kamienice południowo-zachodniej pierzei Rynku (do ul. św. Piotra), za nimi dawny klasztor Bożogrobców z wieżą, następnie (w prawo) nowa zabudowa Rynku do ul. Henryka Siemiradzkiego. Z Rynku w kierunku baszty bramy Ziębickiej bloki przy ul. Bolesława Krzywoustego i Królowej Jadwigi. Od baszty w lewo nowe domy przy ul. Fryderyka Szopena. W głębi zachowane budynki przy ul. Bohaterów Warszawy i Norwida.

Źródło: MPN, AF, sygn. 1596/1. Pierzeja zachodnia Rynku ok. 1963 r., b.a.

SPIS FOTOGRAFII

II. Odbudowa, rozbiórka i nowa zabudowa

- II.1. Pierwszy etap odbudowy kościoła św. Jakuba, 1946 r.
- II.2. Odbudowa dachu kościoła św. Barbary, 1947 r. (?)
- II.3. Odbudowany dawny kościół św. Barbary i okoliczna zabudowa, przed 1948 r. (?)
- II.4. Odbudowany kościół św. Barbary i zubożona okoliczna zabudowa, po 1948 r. (?)
- II.5. Zabudowa przy ul. ks. Kądziołki i ul. Wałowej, lata 40./50. (?) XX w.
- II.6. Pierwszy etap odbudowy Domu Wagi Miejskiej, 1947 r.
- II.7. Odbudowa Domu Wagi Miejskiej, 1947–1948 r.
- II.8. Odbudowa Domu Wagi Miejskiej, widok od strony południowej, 1947–1948 r.
- II.9. Odbudowa Domu Wagi Miejskiej, widok od strony północnej, 1947–1948 r.
- II.10. Odbudowany Dom Wagi Miejskiej na tle ruin południowej-wschodniej pierzei Rynku, lata 50. XX w. (przed 1957 r.)
- II.11. Odbudowa budynku dawnego gimnazjum realnego, 1949 r.
- II.12. Odbudowany Dom Wagi Miejskiej i częściowo już rozebrana kamienica złotnika Dalischa, lata 50. XX w.
- II.13. Odbudowa domu nr 26 w południowo-zachodniej pierzei Rynku, początek lat 50. (?) XX w.
- II.14. Odbudowane w Rynku obiekty – Dom Wagi Miejskiej i dom nr 26, początek lat 50. (?) XX w.
- II.15. Odbudowa bliźniaczej kamieniczki przy ul. Wałowej, ok. 1949 r. (?)
- II.16. Odbudowana bliźniacza kamieniczka przy ul. Wałowej i budynek dawnego Teatru Miejskiego, 1958 r.
- II.17. Odbudowany dawny kościół św. Barbary po rozebraniu okolicznej zabudowy, druga połowa lat 50. (?) XX w.
- II.18. Budynek dawnego Teatru Miejskiego w trakcie odbudowy, 1958 r. (?)
- II.19. Odbudowa i postępująca destrukcja zabudowy ul. Biskupa Jarosława, ok. 1949–1950 r. (?)
- II.20. Pałac biskupi po pracach zabezpieczających, lata 50. (?) XX w.
- II.21. Prace rozbiórkowe w śródmieściu, 1953–1956 r.
- II.22. Ulica Tkacka po pracach rozbiórkowych, lata 50./60. XX w.
- II.23. Renowacja kamieniczek przy ul. Brackiej, lata 50./60. XX w.
- II.24. Widok z ul. Brackiej na Rynek i kościół św. Jakuba, lata 40./50. XX w.
- II.25. Rynek po pracach rozbiórkowych – widok na gotycką dzwonnice i kościół św. Jakuba, przed marcem 1957 r.
- II.26. Śródmieście po pracach rozbiórkowych, przed marcem 1957 r.
- II.27. Śródmieście Nysy po odbudowie i pracach rozbiórkowych, widok od ul. Tkackiej, druga połowa lat 50. XX w.
- II.28. Śródmieście po rozebraniu południowo-wschodniej pierzei Rynku, widok w stronę ul. Wrocławskiej, lata 50. XX w. (przed marcem 1957 r.)
- II.29. Widok z wieży kościoła św. Jakuba na śródmieście Nysy, druga połowa lat 50. XX w.
- II.30. Śródmieście Nysy po odbudowie i pracach rozbiórkowych, widok w kierunku baszty bramy Ziębickiej, druga połowa lat 50. XX w.

- II.31. Rynek Solny, lata 50. (?) XX w.
- II.32. Seminarium św. Anny (Rynek Solny) po zabezpieczeniu konserwatorskim, lata 50. XX w.
- II.33. Ulica Grodzka po odbudowie, lata 50./60. XX w.
- II.34. Budowa bloku mieszkalnego przy ul. Celnej, 1956–1957 r.
- II.35. Budowa bloku mieszkalnego przy ul. Celnej 10, 1956–1957 r.
- II.36. Drugi etap odbudowy kościoła św. Jakuba, widok od strony Rynku, 1956 r.
- II.37. Montaż stalowej konstrukcji dachu kościoła św. Jakuba, 1957 r.
- II.38. Drugi etap odbudowy kościoła św. Jakuba, widok od strony Rynku, 1957/58 r.
- II.39. Drugi etap odbudowy kościoła św. Jakuba, widok z kierunku południowo-wschodniego, 1957/58 r.
- II.40. Drugi etap odbudowy kościoła św. Jakuba, widok od ul. Tkackiej, 1957/58 r.
- II.41. Rekonstrukcja dachu kościoła św. Jakuba w Nysie, lata 1956–1958
- II.42. Zachowane i odbudowane (środkowe) domy przy ul. Celnej, odbudowane kamieniczki przy ul. Brackiej i w Rynku, 1958 r.
- II.43. Budynek dawnego Teatru Miejskiego w trakcie kolejnej próby odbudowy, 1960 r.
- II.44. Budowa nowych domów w pierzei południowo-wschodniej Rynku, po 1958 r.
- II.45. Rynek po zabudowaniu pierzei południowo-wschodniej, 1963 r.
- II.46. Nowa zabudowa w śródmieściu, przełom lat 50. i 60. XX w.
- II.47. Rynek po zabudowaniu zachodniej i północnej pierzei, ok. 1963 r.

SUMMARY

In this study (parts I and II), 81 photographs, mainly from the collections of Powiat (district) Museum in Nysa (68 pictures) and St. Jacob's parish in Nysa (12 pictures), are published and critically analyzed. The photographs depict the state of buildings in the city center of Nysa from May 1945, when Polish state administration took over the town, until the turn of 1950s and 1960s, when – despite opposition from the Historic Preservation Officer's Office – a conception of reconstruction of the historical city center in a “modern” way was implemented. The photographs are presented in two parts: I. Survived in the midst of ruins and rubble (34 pictures); II. Reconstruction, demolition and new buildings (47 pictures). During several decades after the war, the destruction of the historical buildings in the city center of Nysa was described *en bloc* as “war damage”. Such narration was strengthened by captions under illustrations in publications from the period of Polish People's Republic (PRL). A critical analysis of photographs from 1940s and 1950s sheds a new light on this issue. Referring to documents of different types and urbanistic and architectural context of the time allowed for establishing exact location where and date when each photograph was taken. On that basis, the author formulates a conclusion that in a landscape mutilated by war, actions both resulting in further destruction as well as aimed at preserving or rebuilding damaged buildings took place; however, the decision on demolition or reconstruction of individual objects was based not only on the state of their preservation.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- Archiwum Państwowe w Opolu
Komitet Miejski PZPR w Nysie, sygn. 2.
Starostwo Powiatowe w Nysie, sygn. 305.
Zarząd Miejski w Nysie, sygn. 143.
- Instytut Śląski w Opolu
Zbiory Specjalne Biblioteki, sygn. A 87. L. Izbiński, Miasta woj. opolskiego w l. 1945–1962, [Opole] 1962.
- Banach Michał, Chruścicki Tadeusz, *Piękno ziemi nyskiej*, [w:] *Ziemia nyska*, Kraków 1965, s. 37–46.
- Dawidejt-Drobek Ewa, *Podnoszenie miasta z ruin (zestaw fotografii centrum Nysy z lat 40. i 50. XX w.). Krytyczne opracowanie materiału ikonograficznego. Wprowadzenie i część pierwsza (Ocalałe wśród ruin i zgliszcz)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, 74 (2019), 3, s. 91–136.
- Dawidejt-Drobek Ewa, Drobek Wiesław, *Nowe dawne obiekty w przestrzeni publicznej miast Śląska Opolskiego w kontekście tożsamości lokalnej i pamięci przeszłości*, „Prace i Studia Geograficzne”, 63 (2018), 4, s. 83–105.
- Dokument Stanisława Kramarczyka dotyczący zniszczeń w śródmieściu Nysy (1955)*, ze zbiorów Muzeum Powiatowego w Nysie, „Nyskie Szkice Muzealne”, 9 (2016), s. 194.
- Hałajko Edward, *Zabytkowe śródmieście Nysy. Problematyka zniszczeń i odbudowy*, „Nyskie Szkice Muzealne”, 8 (2015), s. 29–41.
- Jarczyk Franz-Christian, *Neisse. Kleine Stadtgeschichte in Bildern*, Würzburg 1994.
- Jarczyk Franz-Christian, *Neisse um 1900 auf alten Ansichtskarten*, Hildesheim 1986.
- Kazanie, jakie wygłosił J. Emin. Ks. kardynał Stefan Wyszyński w Katedrze Nyskiej w dniu jej poświęcenia 15 VIII 1959 r.*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego”, 14 (1959), 9, s. 358–362.
- Kramarczyk Stanisław, *Nysa – zabezpieczenie zabytków*, „Biuletyn Historii Sztuki”, 10 (1948), 2, s. 174–179.
- Krawczyk Mariusz, *Syntetyczne omówienie wyników badań archeologicznych przeprowadzonych w latach 2015–2017 na terenie zachodniej części bloku śródrynkowego w Nysie*, „Nyskie Szkice Muzealne”, 11 (2018), s. 9–26.
- Miasto Marii Merkert. Nysa wczoraj i dziś*, red. Agnieszka Groń, Nysa 2007.
- Neisse. Das Schlesische Rom im Wandel der Jahrhunderte*, Bearb. Werner Bein, Vera Schmilewski, Ulrich Schmilewski, Würzburg 1988.
- Nysa jakiej nie znamy. 50 lat w obiektywie Józefa Drzazgi*, wyd. 3, Nysa 2007.
- Opolskie*, red. Zdzisław Jaeschke, Katowice 1970.
- Pawlik Krzysztof, *Rok 1945 na ziemi nyskiej*, [w:] *Ziemia nyska – wielokulturowa historia regionu*, Opole 2002, s. 63–74.
- Pochroń Edward, Brzoza Jerzy W., *Gęsi nie uratują „Śląskiego Rzymu”*, „Odra” [Opole], 1 (1957), 2/3, s. 16–17.

- Sikorski Marek, *Nysa. W kręgu zabytków i historii*, Krapkowice 2010.
- Sitek Alojzy, *Organizacja i kierunki działalności Kurii Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1956*, Wrocław 1986.
- Sznura Gerard, *Katedra św. Jakuba w Nysie wraca do życia*, „Wiadomości Urzędowe Kurii Biskupiej Śląska Opolskiego”, 14 (1959), 4, s. 153–157.
- Thullie Czesław, *Zabytki architektoniczne Ziemi Śląskiej na tle rozwoju architektury w Polsce*, Katowice 1965.
- Wypisy do dziejów ziemi nyskiej*, red. Stanisław Gruszecki, Opole 1980.
- Zalewski Zbigniew, *Nysa na dawnej pocztówce*, Opole [2003].
- Zalewski Zbigniew, *Parafia Świętego Jakuba w Nysie w latach 1945–1956*, [w:] Wincenty Urban, Zbigniew Zalewski, *Z dziejów kościoła i parafii Świętego Jakuba w Nysie*, Nysa 1998, s. 47–122.

O AUTORCE

Ewa Dawidejt-Drobek – doktor nauk humanistycznych w zakresie kulturoznawstwa, której zainteresowania badawcze koncentrują się wokół zagadnień pamięci kulturowej, krajobrazu kulturowego i turystyki kulturowej. Jest autorką monografii *Nazwy ulic w Nysie w kontekście pamięci kulturowej* (Opole 2015) oraz kilkudziesięciu artykułów w czasopiśmie naukowych i pracach zbiorowych, a także redaktorem/współredaktorem naukowym sześciu książek. Część prac sygnowała wcześniejszym nazwiskiem (Ewa Dawidejt-Jastrzębska). Adres mailowy: ewadj.islaski@gmail.com

